

Список використаних джерел

1. Арендт Х. Жизнь ума. Перевод с англ. А. Говорунова. – СПб. : Наука, 2013. – 517 с.
2. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академический проект, 2000.— 880 с.
3. Луман Н. Л. Общество как социальная система. Пер. с нем. / А. Антоновский. М: Издательство "Логос". 2004. –232 с.
4. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова. – СПб. : Наука, 2000. – 380 с.
5. Панарин А. С. Искушение глобализмом. – Эксмо-Пресс, 2002. – 416 с.
6. Brown R. The Global Information Infrastructure : Agenda for Cooperation / R. Brown, L. Irving, A. Prfbhakar, S. Katzen. – 1995. – 680 p.

References

1. Arendt, X. *The life of the mind [Gizn` uma]*. Saint Peterburg: Nauka, 2013. Print.
2. Parsons, T. *On the structure of social action [O strukrure social`nogo dejstvija]*. Moscow: Akademicheskij proekt, 2000. Print.
3. Luman, N.L. *The society as a social system [Obshchestvo kak social`naja sistema]*. Moscow: Logos, 2004. Print.
4. Habermas, Y. *The moral consciousness and communicative action [Moral`noe soznanie i kommunikativnoe dejstvie]*. Saint Peterburg: Nauka, 2000. Print.
5. Panarin, A.S. The temptation of globalism [Iskushenie globalizmom]. Moscow: Eksmo-Press, 2002. Print.
6. Brown, R., Irving, L., Prfbhakar, A. and Katzen S. *The Global Information Infrastructure : Agenda for Cooperation*, 1995. Print.

УДК 351.82:332.12

Майстро С. В., д.держ.упр., проф., НУЦЗУ, м. Харків

Maystro S., Doctor in Public Administration, Full Professor, Head of the Chair of Public Administration in the Sphere of Civil Protection, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

РОЗВИТОК КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

THE DEVELOPMENT OF A COMPETITIVE ENVIRONMENT IN UKRAINE AND EFFECTIVENESS OF PUBLIC ANTITRUST POLICY

Досліджено нормативно-правові засади державної антимонопольної політики в Україні. Розглянуто особливості та тенденції розвитку конкурентного середовища в країні. Підведено загальні підсумки діяльності Антимонопольного комітету. Запропоновано напрямки удосконалення державної антимонопольної політики в Україні.

Ключові слова: конкурентне середовище, державна антимонопольна політика

Investigated legal antitrust principles of state policy in Ukraine. The features and trends in the competitive environment in the country. Summed overall results of the Antimonopoly Committee. Directions improve the state antimonopoly policy in Ukraine.

Keywords: *competitive environment, national competition policy, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the socio-economic development.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток світової економіки, в тому числі економіки України, характеризуються наявністю монополізованих секторів, що призводить до неефективного розподілу та перерозподілу ресурсів. Монополія є проблемою, яка призводить до штучного підвищення цін на продукцію, яка виробляється, спотворення цінових сигналів, які отримує ринок, сприяє формуванню неефективної структури економіки. Це вимагає від держави активного втручання, а також формування та реалізації відповідної державної антимонопольної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей формування та реалізації державної антимонопольної політики в Україні досліджували багато науковців, зокрема: Амосов О.Ю., Борисенко З.М., Латинін М.А., Сиченко В.В. та інші [1; 3; 9]. Однак залишаються недостатньо дослідженими питання напрямків удосконалення державної антимонопольної політики, питання специфіки функціонування підприємств-монополістів у різних сферах господарської діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей формування державної антимонопольної політики як необхідної передумови забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Конституція України встановлює принцип державного захисту добросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності (стаття 42) [8]. Тому на запобігання монополійній діяльності, на її обмеження та припинення повинна бути спрямована конкурентна (антимонопольна) політика держави.

Конкурентна політика держави – це комплекс цілеспрямованих державних заходів, направлених на створення і захист конкурентного середовища, здійснення профілактики та безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках [1].

Останні роки соціально-економічного розвитку України характеризуються впливом різних чинників на умови розвитку конкурентного середовища: військові дії на території країни, втрата ряду економічно важливих регіонів, знецінення національної валюти, скорочення споживчого попиту. Крім того, на розвиткові товарних ринків в Україні негативно позначилася загальносвітова тенденція до уповільнення темпів економічного зростання, пов'язана з невирішеністю проблеми усунення економічних диспропорцій, що спричинили світову фінансово-економічну кризу 2008 – 2009 рр.

Як наслідок, в 2015 р. в Україні на ринках з конкурентною структурою реалізовувалося 42,7 % загального обсягу продукції в Україні; на ринках з

ознаками колективного домінування або олігопольних ринках (на яких частка 5 трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищувала 50 %) – 16,7 %. На ринки з ознаками одноосібного домінування (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 35 %) припадало 30,8 % загального обсягу реалізації продукції, 9,8 % загального обсягу товарів, робіт і послуг реалізовувалося на монополізованих ринках (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 90 %).

Аналіз тенденцій зміни структурних передумов конкуренції, починаючи з 2001 р., свідчить, що з початку розгортання світової економічної кризи 2008 року має місце тенденція до скорочення рівня конкуренції в економіці України (рис. 1).

При цьому, якщо протягом 2010 – 2011 рр. скорочення частки конкурентних ринків відбувалося за рахунок розширення олігопольних ринків, на яких конкуренція за певних умов можлива, то з 2012 р. відбувається поступове зростання часток ринків з ознаками індивідуального домінування чи монополізованих ринків, на яких конкуренція практично виключається.

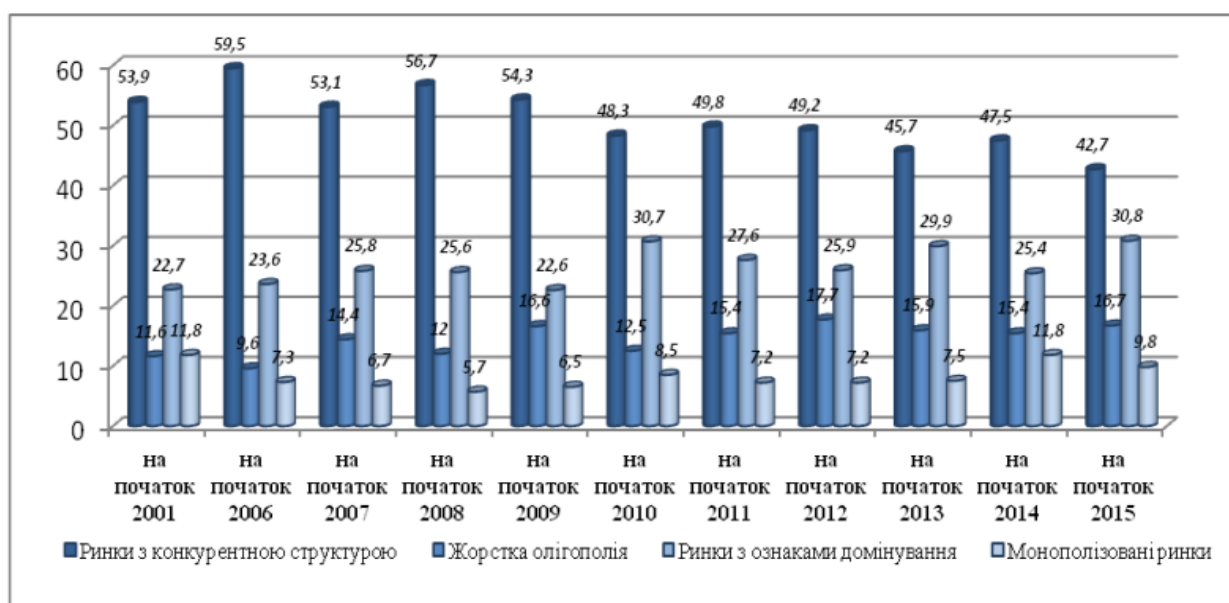

Рис. 1. Динаміка структурних передумов конкуренції в Україні у 2001 – 2015 рр. (частки ринків з різними структурними передумовами конкуренції у загальному обсязі реалізації продукції), % [7]

Структурні передумови конкуренції у різних галузях національної економіки демонструють суттєві відмінності (рис. 2).

Традиційно висококонкурентними є ринки сільського господарства, металургійної продукції, операцій з нерухомим майном. Досить сприятливими все ще залишаються структурні передумови конкуренції у сфері торгівлі (частка ринків з конкурентною структурою у 66,5 % утримі перевищує частку монополізованих ринків). Разом із тим, 2014 р. відзначився суттєвим скороченням (на 5,8 %) конкурентного сектору у цій сфері, переважно в оптовій торгівлі.

Основою конкурентної політики держави є антимонопольне законодавство, представлене Законами України «Про обмеження монополізму та недопу-

щення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (1992 р.), «Про Антимонопольний комітет України» (1993 р.), «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996 р.) та іншими законодавчими актами [2; 4; 5; 6]. Відповідно до статті 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель.

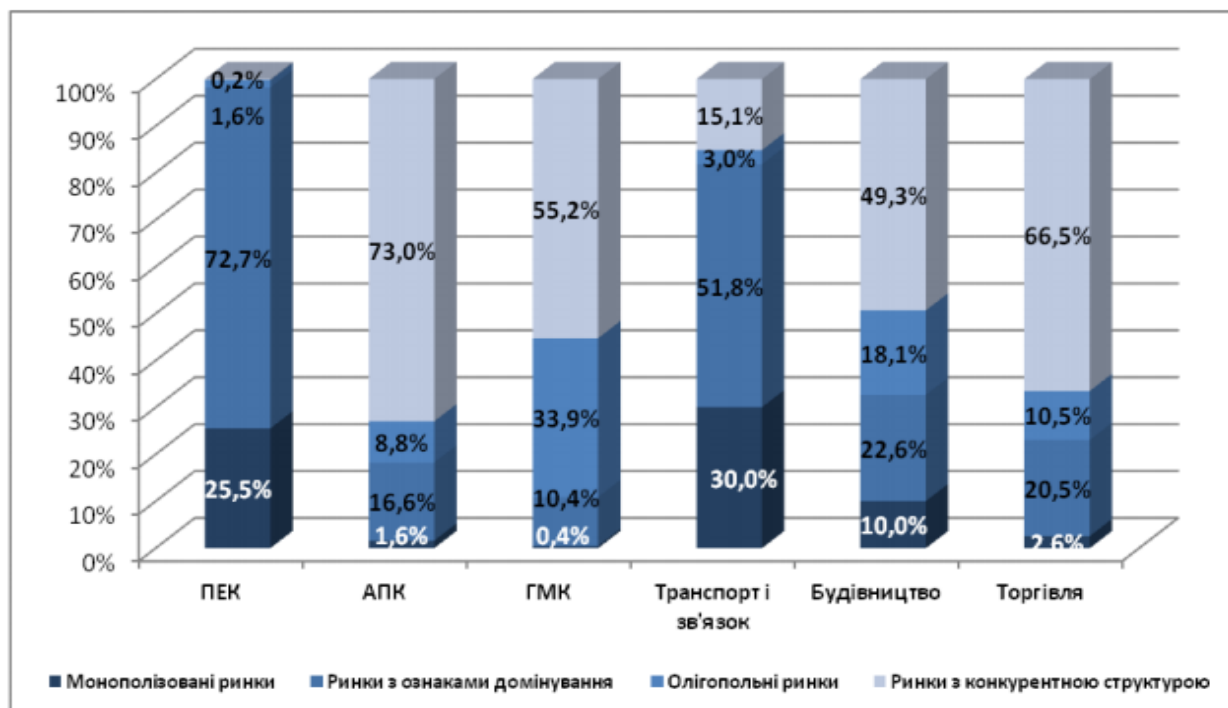

Рис. 2. Частки ринків з різними структурними передумовами конкуренції по секторах економіки України в 2015 р., % [7]

Основним завданням Антимонопольного комітету України згідно зі статтею 3 зазначеного Закону є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції [4].

Також відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» Антимонопольний комітет України є органом оскарження у сфері державних закупівель. Згідно із Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» уповноваженим органом з питань державної допомоги є Антимонопо-

льний комітет України. Діяльність Комітету у звітному році спрямовувалася на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

У 2015 р. в Антимонопольному комітеті України розглянуто 5048 заяв та звернень з приводу порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що на 11,6 % більше, ніж у 2014 р. [7].

За результатами вжитих Антимонопольним комітетом України заходів усього припинено 4523 порушення законодавства про захист економічної конкуренції. З них 2169 порушень – у вигляді зловживань монопольним (домінуючим) становищем, 524 – антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, 917 – антиконкурентних дій державних органів, 432 – недобросовісної конкуренції. Із загальної кількості припинених порушень: 2215 (49 %) припинено шляхом прийняття рішень про застосування передбаченої законом відповідальності; 2308 (51 %) – шляхом надання рекомендацій органами Антимонопольного комітету.

Найбільшу кількість порушень законодавства про захист економічної конкуренції було виявлено на ринках житлово-комунального господарства (22,64 % всіх порушень), агропромислового комплексу (14,28 %), паливно-енергетичного комплексу (10,63 %), охорони здоров'я (8,34 %), транспорту (7,98 %), адміністративних послуг (7,98 %), збору, послуг землевпорядкування та послуг оренди нерухомого майна (3,96 %), збір, вивезення, перероблення та захоронення побутових відходів (3,12 %). На інші ринки припадає 21,07 % порушень 19 законодавства про захист економічної конкуренції, стосовно яких у 2015 р. було рішення Антимонопольного комітету України [7].

Антимонопольний комітет України, забезпечуючи захист економічної конкуренції на ринках України, приділяв увагу насамперед тим ринкам, які мають найбільший вплив на добробут громадян України.

Відповідно діяльність Комітету з виявлення та припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції у 2015 р. зосереджувалася на таких напрямках:

– припинення зловживань монопольним (домінуючим) становищем на ринках: житлово-комунального господарства (19 % усіх припинених порушень); паливно-енергетичного комплексу (8,3 % всіх припинених порушень); агропромислового комплексу (5 % усіх припинених порушень); охорони здоров'я та лікарських засобів (4,4 % всіх припинених порушень);

– припинення антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання під час проведення конкурсних процедур закупівель (8,6 % всіх припинених порушень);

– припинення антиконкурентних дій державних органів у сфері надання адміністративних послуг (7,9 % всіх припинених порушень);

– припинення недобросовісної конкуренції на ринках агропромислового комплексу (3,7 % всіх припинених порушень);

Протягом 2015 р. на порушників законодавства про захист економічної конкуренції було накладено штрафів у загальному розмірі понад 339,0 млн.

грн., що більше ніж у 3,4 рази перевищує відповідний показник 2014 р.

Із загального розміру штрафних санкцій, застосованих у 2015 р., більш ніж 236,0 млн. грн. накладено за порушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, понад 76,2 млн. грн. – за порушення у вигляді зловживань монопольним (домінуючим) становищем, більш ніж 17,2 млн. грн. – за порушення у вигляді недобросовісної конкуренції та понад 9,5 млн. грн. – за порушення інших видів.

Порушниками законодавства про захист економічної конкуренції сплачено до державного бюджету України понад 30,5 млн. грн. штрафів та пені. З метою забезпечення своєчасної сплати штрафів, накладених на порушників законодавства про захист економічної конкуренції, та з інших передбачених законодавством питань органи Антимонопольного комітету України протягом 2015 р. у 542 випадках зверталися до суду з позовами відповідно до статті 25 Закону України «Про Антимонопольний комітет України». Судами протягом року задоволено 409 позовів органів Антимонопольного комітету України (75,5 % поданих), остаточно відмовлено в задоволенні лише щодо 4 таких позовів (0,7 % загальної кількості) [7].

Протягом 2015 р. в судах оскаржено 257 рішень Антимонопольного комітету України у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, що становить 14,3 % прийнятих протягом року рішень. Визнано недійсними повністю або частково 23 рішення, що становить 1,3 % загальної кількості рішень органів АМКУ про визнання вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

Розмір попереджених унаслідок вжиття Антимонопольним комітетом України заходів із припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції неправомірних втрат і витрат юридичних і фізичних осіб у 2015 р. становив майже 929,2 млн. грн., що майже у 1,2 разу більше, ніж у 2014 р. (753,5 млн. грн.). Крім того, обсяг ринків, на яких завдяки заходам Антимонопольним комітетом України поновлено умови добросовісної конкуренції, становив у 2015 р. майже 1,6 млрд. грн. (у 2014 р. – 1,3 млрд. грн.) [7].

На наш погляд, паралельно з запровадженням кримінальної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства, АМКУ доцільно запровадити відкриту систему розрахунку адміністративних штрафів і доводити процедуру стягнення штрафів до логічного завершення (невідворотність покарання).

Крім того, діяльність Антимонопольного комітету має бути спрямована на розширення та поглиблення співпраці України з відомствами інших держав та міжнародними організаціями у сфері захисту економічної конкуренції. АМКУ має брати активну участь у роботі міжнародних робочих органів з питань конкуренції Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) з метою вивчення передового міжнародного досвіду та адаптації його до існуючих українських реалій.

На наш погляд, зміст державної антимонопольної політики в Україні має полягати в застосуванні принципу контролю за зловживаннями, на економічній поведінці окремих суб'єктів господарювання. При цьому доцільно використовувати правило розумного підходу, яке проголошує незаконною не будь-яку

монополію, а лише ту, діяльність якої несе для суспільства негативні наслідки. Такий підхід вимагає постійного моніторингу стану конкуренції на різних ринках і використання, у разі потреби, коректуючих, регулюючих і заборонних заходів адміністративного та карного характеру.

Висновки. Таким чином, послідовна і прозора державна антимонопольна політика щодо захисту конкуренції і обмеження монополізації в усіх сферах суспільного життя – обов'язкова, невід'ємна складова соціально-економічного розвитку України, яка повинна ефективно реалізовуватись відповідними органами державного управління для забезпечення цілісної системи розподілу і перерозподілу наявних ресурсів та сприяти зростанню добробуту суспільства, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Амосов О. Ю. Конкурентна політика : підруч. / О. Ю. Амосов, М. А. Латинін. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 236 с.
2. Антимонопольне законодавство України // Бюл. законодавства і юрид. практики України. – 2001. – № 1. – 416 с.
3. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики : підруч. / З. М. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 704 с.
4. Закон України "Про Антимонопольний комітет України" № 3659-ХІІ від 26 листопада 1993 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – № 50. – С. 473.
5. Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції" № 236/96-ВР від 7 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 36. С.164.
6. Закон України "Про захист економічної конкуренції" № 2210-ІІІ від 11 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 12, ст. 64.
7. Звіт Антимонопольного комітету України за 2015 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://komekpol.rada.gov.ua/komekpol/doccatalog/document;jsessionid=0846F7A43F968CB8E5AE0A9AC06D96CB?id=50162>.
8. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – С. 381 – 418.
9. Сыченко В. Направления и особенности антимонопольной политики в Украине / В. Сыченко // Придніпровський науковий вісник. – 1998. – № 68 (135). – С. 7–12.

References

1. Amosov, O. Yu. *The competition policy [Konkurentna politika]*. Kharkiv: Magistr, 2008. Print.
2. Competition legislation of Ukraine [Antimonopol`noe zakonodavstvo Ukrainy]. *Buletен` zakonodavstva i yuridichnoj praktiki* 1 (2001). Print.
3. Borisenko, Z.M. *The principles of competition policy [Osnovy konkurentnoj politiki]*. Kiev: Takson, 2004. Print.
4. "On Antimonopoly Committee of Ukraine [Pro Antiminopol`nyj komitet Ukrainy]." *Vidomosti Verhovnoj Rady Ukrainy* [Kiev] 50 (1993): n. pag. Print.
5. "On protection from unfair competition [Pro zahyst vid nedobrosovisnoj konkurencii]." *Vidomosti Verhovnoj Rady Ukrainy* [Kiev] 36 (1996): n. pag. Print.
6. "On Protection of economic competition [Pro zahyst ekonomichnoj konkurencii]." *Vidomosti Verhovnoj Rady Ukrainy* [Kiev] 12 (2001): n. pag. Print.
7. "Report Antimonopoly Committee of Ukraine for 2015." *Antimonopoly Committee of Ukraine*. N.p., 2015. Web. 25 Mar. 2017. <<http://komekpol.rada.gov.ua/komekpol/doccatalog/document;jsessionid=0846F7A43F968CB8E5AE0A9AC06D96CB?id=50162>>.

8. The Constitution of Ukraine, 254к/96-ВР Official Web-site of Verkhovna Rada of Ukraine (28.06.1996). Print.

9. Sychenko, V. The directions and features of the antimonopoly policy in Ukraine [Napravlenija i osobennosti antimonopol`noj politiki v Ukraine]. Prydniprovskyj naukovij visnik 68(135) (1998): 7-12. Print.